

УДК 378.12(477.42)

Єремєєв В.В.,
директор Житомирського
обласного літературного музею,
Міщук Г.А.,
к.і.н., доцент кафедри всесвітньої історії
Житомирського державного
університету ім. І. Франка

**МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ ХОМИЧЕВСЬКИЙ:
МАТЕРІАЛИ ДО БІОГРАФІЇ
(ДО 120-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

У статті висвітлено життєвий і творчий шлях видатного поета, перекладача, музикознавця, хормейстера, педагога, церковного та державного діяча Миколи Васильовича Хомичевського (Бориса Тена), котрий був тісно пов'язаний з Україною, але першу високу нагороду отримав від Польщі. Вісімдесятирічний перекладач польської поезії був нагороджений медаллю «Заслужений діяч Культури Польської». Стаття містить матеріали про інших діячів української культури, що плідно співпрацювали з ним у ХХ ст.

Ключові слова: Хомичевський Микола Васильович, Далекий Схід, Київський державний робітничо-колгоспний пересувний театр, Спілка письменників, автокефальна церква, біографічні дослідження.

На сучасному етапі розвитку України гостро постають проблеми формування національної самосвідомості та відродження духовно-інтелектуального потенціалу нашої країни. Сучасний суспільно-політичний і культурний розвиток, стрімке зростання біографічних досліджень в Україні привертає увагу до постатей вітчизняної культури ХХ ст. Характерною ознакою новітньої доби є нагальна потреба у висвітленні життєвого і творчого шляху людей, які творили й утверджували українську культуру, національну свідомість і творча спадщина яких має велике значення для сьогодення. Потребує поглиблена реконструкція історичних зрушень в Україні у контексті життя та діяльності багатьох непересічних особистостей.

У 2017 р. виповнилось 120 років із дня народження видатного сподвижника української культури Миколи Васильовича Хомичевського (1897–1983 рр.), більш відомого під псевдонімом – Борис Тен та знаного широкому загалові в якості поета, перекладача, музикознавця, хормейстра, педагога, церковного та державного діяча.

Життєва і творча діяльність Миколи Васильовича Хомичевського досить широко висвітлена у вітчизняній науці та знайшла своє відображення у працях Л. Блашкевич і Р. Кондратюка [1], В. Єремеева [2], М. Кордона [5], В. Тимошенка [8] та ін. Водночас багатогранна діяльність М.В. Хомичевського ще не досліджена й не поцінована сповна. Відтак метою нашої статті шляхом систематизації й аналізу наявного джерельного матеріалу є дослідження постаті М.В. Хомичевського, виокремлення напрямів його творчої діяльності.

Особисте життя Миколи Васильовича, який прожив 86 років, було надзвичайно насиченим бурхливими подіями, зустрічами зі славетними людьми, боротьбою за існування та творчими злетами. М.В. Хомичевський не раз порівнював себе з гомерівським Одисеєм, який був його улюбленим літературним героєм.

Народився Микола Хомичевський 9 грудня 1897 р. в селі Дермані на Рівненщині. І його батько, отець Василь, і його мати Віра Дермідонтівна (до шлюбу Іваницька) походили з родини священнослужителів. Дитинство Миколи, який був старшим сином подружжя Хомичевських проходило в с. Кунин, де служив батько та в сусідньому Дермані, де жила численна родина матері. Навчання Микола розпочав у парафіяльній школі, продовжив у духовному училищі при Дерманьському монастирі. Під час занять в училищі юнак засвоїв основи давніх мов. Серед родичів та сусідів були носії багатьох іноземних мов, що дало можливість майбутньому перекладачу можливість розвиватись в атмосфері «порівняльного мовознавства», як згадував пізніше поет. Захопило Миколу Хомичевського хорова та театральне мистецтво, а музичні здібності юнак успадкував

від матері. Перші поетичні спроби відносяться до 1912 р.

З 1913 р. розпочався новий період у житті родини. Батько Миколи – отець Василь обмінявся парафією зі священником Яковом Федоровим і став настоятелем Миколаєвської церкви у м. Житомирі, пізніше він перейшов до іншого житомирського храму – Покровської церкви на Охримовій горі. Мешкали Хомичевські в будинку №5 по Іларіонівському провулку. Микола Васильович продовжив у Житомирі своє духовне навчання і закінчив місцеву духовну семінарію.

В атмосфері бурхливих подій 1917 р. розпочалась трудова діяльність М. В. Хомичевського. В червні він влаштувався інструктором із сільськогосподарського перепису, що проводився у Волинській губернії. Працював до листопада, хоча залишався працівником Волинського губернського земства до 1919 р. Микола Васильович вже мешкав окремо від родини в будинку №10 по вул. 1812 р. Влітку 1917 р. М. В. Хомичевський увійшов до житомирської Ради товариства «Просвіта» [7, с. 20].

У 1919 р. в Житомирі були відкрито Волинський педагогічний інститут і Микола Хомичевський був одним з перших студентів словесно-історичного факультету цього вузу. Навчання доводилось поєднувати з роботою: М.В. Хомичевський працює лектором на курсах підготовки викладачів єдиної трудової школи. Іноді він працював в декількох учбових закладах одразу, місця роботи стрімко змінювались. Микола Васильович викладав українську мову та літературу в школі поліграфістів, в І-й технічно-професійній школі, 7-й єдиній трудовій та 15-й школі ім. Тараса Шевченка. В цей же час він був постійним учасником 1-го Волинського хору, під керівництвом М. Гайдая, та водночас, керував власним аматорським хором. 1919 р. М.В. Хомичевський вступив до професійної спілки робітників мистецтва (Робмис), від якої його було обрано делегатом на з'їзд Житомирської міської ради 1-го скликання (24 квітня 1921 р.) 15 травня 1921 р. М.В. Хомичевського делеговано на 4-й Всеросійський з'їзд профспілок.

М.В. Хомичевський захоплювався справами українського культурного життя в Житомирі, був правою рукою М. Гайдая у Волинському хорі, брав участь в театральному житті Житомира. Для сцени ним було зроблено переклад з польської драматичного твору Юрія Жулавського «Йола», який за життя перекладача залишався у рукописі. Він також переклав інший твір Ю.Жулавського, повість «Стара земля», який було надруковано у Києві у 1928 р.

Першу спробу художнього перекладу з давньогрецької Микола Хомичевський зробив у 1923 р., переклавши разом з товаришем – філологом Євгеном Кудрицьким два діалога Платона. Надзвичайно сильно приваблювала молодого священика поезія: він пізніше згадував: «Перше моє знайомство з літературно-мистецькими колами припадає на самий початок двадцятих років, коли я мав уже деякий творчий набуток. Іменами Блока, Верлена, Тичини, Уїтмена, Єсеніна визначались мої літературні уподобання...мої перші літературні спроби виразно тяжіли до верлібру...» [2, с. 7].

Першою співачкою, що виконувала пісні Бориса Тена була Нара Ковальчук, яка пізніше назавжди увійшла в життя поета-перекладача. Однак, Борис Тен почув у свою адресу надзвичайно гостру критику з боку відомого поета-символіста Якова Савченка і дав собі клятву не намагатись друкувати свої оригінальні поезії й досить довго її дотримувався. На сьогоднішній день значна частина поезій М. В. Хомичевського двадцятих років втрачена, бо існувала лише в рукописах. Незважаючи на дивне поєднання стилів та поетичних засобів, оригінальна лірика Бориса Тена є яскравим явищем і однією з найцікавіших сторінок його творчого доробку.

У 1920-х рр. М.В. Хомичевський був ієреєм Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), приймав активну участь у житті церкви в Житомирі та Києві. У 1924 р. М.В. Хомичевський переїздить до Києва та знайомиться з уславленим лідером поетів-неокласиків Миколою Зеровим, входить у коло інших представників цього напрямку. Особлива дружба

пов'язала його із земляком – Максимом Рильським.

Від 1927 р. розпочалась співпраця М. В. Хомичевського з редакцією журналу «Церква і життя», в якому Микола Васильович надрукував 5 статей, а під псевдонімом А. Ленський, ще й низку високоякісних перекладів релігійного змісту поезій П. Верлена, О. Пушкіна, В. Соловйова, В. Брюсова, Ю. Балтрушайтиса. Були тут надрукові й кілька оригінальних його поезій: «Великдень», «Ой, при дорозі хрести...», «У далечинь...» [3].

Вплинули на М.В. Хомичевського й новаторські пошуки тогочасного українського театру. В їх освоєнні він побачив новий шлях до розвитку християнської церковної служби. Важливим свідченням його діяльності у цьому напрямку є стаття в газеті «Пролетарська правда» (грудень 1928 р.) під назвою «Як готуються у чорному таборі». Автор статті мабуть довго збирав компромат на М.В. Хомичевського: «...Оцей протоіерей з мистецькою вдачею є особливий прихильник пожвавлення церковної служби. І він її пожвавлює, надаючи театральних форм. Наприклад, на «Введення» він, переодягнувши 18 дівчат і 2 хлопців..., урочисто ввів до храму, інсценізуючи тим легендарне «введення до храму Богородиці». Готується жваво Хомичевський і до Різдва» [4, с.27].

У 1929 р. М.В. Хомичевський знову сідає на студентську лаву: відвідує цикл лекцій «Теорія літературних форм», який викладався на літературному факультеті Відділу розповсюдження художніх знань Державної Академії Художніх Наук.

Однак, 1929 р. зруйнував всі особисті плани Миколи Васильовича, став для нього роковим. В цьому році розпочався сумнозвісний процес «Спільки визволення України» (СВУ). 8 серпня 1929 р. М.В. Хомичевського було заарештовано за адресою: Київ, вул. Притисько-Миколаєвська, б. 4, кв. 12. Однак, через деякий час його тимчасово звільнили. Проте 1 грудня він знову потрапив до списку осіб, яких повинні були заарештувати. На цей раз звинувачення були серйозними: слідчі

стверджували, що М.В. Хомичевський разом з Василем Липківським та Володимиром Чеховським нібито очолював церковну лінію в СВУ.

М.В. Хомичевський заперечував звинувачення, стверджував, що не чув про таку організацію. Йому вдалось уникнути вироку по справі СВУ, хоча пізніше було висунуто інше звинувачення. Виснажливі допити, перебування в одиночній камері змусило священника-автокефаліста зректись своєї діяльності, що пом'якшило вирок. За постановою Судової трійки від 4 лютого 1930 р. за статтею 54-11 Карного Кодексу УССР М. В. Хомичевського відправлено до виправних трудових таборів терміном на 10 років.

Дорогою до заслання він писав вірші. Це був довгий шлях, бо місце відбування – Далекий Схід, Владивосток. М.В. Хомичевський тут стає кореспондентом табірної газети, редагує статті жінок-в'язнів. Із загального числа 3050 в'язнів, табіркорів було 17 осіб.

На засланні М.В. Хомичевського поставлено на облік, як члена секції інженерно-технічних працівників Дальлагу. Йому доручалось інспектування робіт на островах, обстеження та опис діяльності табірних філій. Головне, він міг віднайти у добі час для таємного віршування. Табірна лірика Бориса Тена часів перебування на Далекому Сході вперше була надрукована у 1997 р. [7].

На табірну адресу до М.В. Хомичевського надходили листи від рідних і близьких, які намагались морально підтримати його. Найважливішим для в'язня був вчинок Апполінарії (Нари) Леонтівни Ковальчук, близької знайомої по Житомиру та Києву. Після закінчення інституту ім. М. Лисенка камерна та оперна співачка обрала місцем призначення Владивосток. Не спокуса прославитись у місцевій філармонії чи на радіо спонукали її до цього кроку – велике почуття до Миколи Васильовича. Вона розшукала в'язня і створила умови, щоб постійно бачитись з ним. 11 червня 1931 р. відбулась неймовірна подія – одруження в'язня, на яке дала згоду табірна влада.

Знов у життя Миколи Хомичевського увійшли музика, поезія, любов. На вечорі-концерті в червні 1931 р. М. В. Хомичевський у повну силу демонструє свої музичні здібності, диригує табірним хором. Минає час і табірна влада пом'якшує режим передовика праці. У квітні 1933 р. Миколі Васильовичу виписали посвідчення, яке давало право на вільний вхід і вихід з табору у будь-який час дня і ночі. Це було дуже вчасно, бо через дві доби у в'язня народився син Василько. Дещо пізніше М.В. Хомичевському дозволили жити на приватній квартирі. Це давало можливість писати багато віршів вночі, бо день – праця в таборі, вечір – громадські обов'язки. Сонети табірної доби та великий твір «До Дерманя» можна віднести до кращих здобутків поета в оригінальній творчості.

Через хвороби Василька Нара Леонтіївна мусила залишити Далекий Схід і повернулась з дитиною в Україну, у рідний Житомир. 22 серпня 1936 р. М.В. Хомичевського, як передовика праці звільнили достроково, але Микола Васильович залишився у Владивостоці ще на невеликий термін. Пізніше він у автобіографіях писав, що працював у Владивостоці старшим економістом-плановиком «Дальрибпрому».

З'єдналась родина у листопаді 1936 р. Нара Леонтіївна Ковальчук-Тен зробила все можливе і неможливе для свого чоловіка: з 5 грудня 1936 р. М.В. Хомичевський – зав. літературною частиною Київського 3-го Державного робітничо-колгоспного пересувного театру, в якому Н.Л. Ковальчук-Тен вже була провідною актрисою. Почався період нового життя, сповнений щастям, музикою, поезією, утомою та насолодою від сцени, оплесків. Театр побував і на Житомирщині. На вулицях обласного центру висіли афіші «Наталки Полтавки» де зазначено: «Наталка – артистка Н.Л. Тен», далі – «зав. літ. частиною – М.В. Тен».

Третій пересувний у 1937 р. гастролював по Білорусі, потім вирушив до Чуваської, Марійської, Татарської автономних республік. Це був час найвищого розквіту артистичного таланту Нари Леонтіївни. Протягом року театр дав 290 вистав, які

відвідало 160 тисяч глядачів. Н.Л. Ковальчук-Тен співала у найпопулярніших виставах – «Запорожці за Дунаєм», в «Майський ночі», усюди – захоплення, квіти, успіх, статті в місцевих газетах.

Щастя тривало не довго: наказом з Києва у всіх музичних театрах скорочено посади завідуючих літчастинами, бо репертуар почали надавати згори. Борис Тен ще недовго попрацював акомпаніатором, але у листопаді 1937 р. залишив театр, з якого вже звільнилась і Нара Леонтіївна.

В Україну М.В. Хомичевський вирішив, враховуючи арешти 1937 р., поки що не повертатись. Треба було влаштуватись там, де його ніхто не знав. У 1938 р. він обирає вже знайомий завдяки гастролям Калініна (сучасний Тверь). А у 1939–1940-му рр. місцеві газети із захватом писали про досягнення М.В. Хомичевського у справі піднесення хорового мистецтва у містах Калінін і Торжок.

У 1938 р. він вступає на перший курс Центрального заочного музично-педагогічного інституту в Москві. М.В. Хомичевський, якому на той час було більше сорока років, вчився старанно і наполегливо. Його контрольні та курсові вражають ґрунтовністю та глибиною знань.

Початок війни перекреслив усі плани. У липні 1941 р. в Калініні М.В. Хомичевського мобілізують та направляють до складу 307 дивізії, де він розпочав службу кореспондентом – зв'язківцем. Його частина стримувала наступ німців на берегах Десни, в середині жовтня, коли частина проходила через хутір Ішуткін, бійці заблукали і потрапили у полон. «Цей день я завжди буду вважати самим нещасливим у моєму житті» - писав пізніше Борис Тен. Разом з іншими полоненими його відправили до табору в Новгород-Сіверському, де він виснажливо працював до весни 1942 р. Коли в'язнів переводили до Гомеля, про талановитого хормейстера дізналось керівництво Новгород-Сіверського театру, і докладало зусиль до його звільнення і залучення до роботи в якості музичного керівника. Близько року працював Микола Васильович в окупованому місті, в театрі, де

ставились музично-розважальні вистави. Головний режисер цього театру був таємно пов'язаний з антифашистським підпіллям. У квітні 1943 р. гестапо викрило цю організацію і заарештувало 17 чоловіків. Серед них був і М.В. Хомичевський.

Приречений до розстрілу Микола Васильович залишився живим лише завдяки тому, що керівник театру взяв всю провину на себе. М.В. Хомичевського було вислано до концтабору Лянгенбіляу в Сілезії. В'язень вже мав багатий досвід, знав як виживати в таборах. Музична обізнаність знадобилась і в німецькому концтаборі: М.В. Хомичевський і тут створив хор з в'язнів. Він зумів вижити в страшних умовах, до того ще й писав сонети, сповнені високих почуттів до сина, рідних, України. На початку травня 1945 р. у Лянгенбіляу увійшли радянські війська. Микола Васильович скористався знаннями німецької мови і пішов працювати в радянську комендатуру Лянгенбіляу, пізніше працював в лазареті 325 і зумів сповістити Нару Ковальчук-Тен про те, що живий. Дружина організувала виклик М.В. Хомичевського, як необхідного викладача до Житомирського педінституту. Наприкінці 1945 р. М. В. Хомичевський повертається в Україну, його власна «одіссея» завершується.

21 грудня 1945 р. у Житомирі Микола Васильович пише заяву про прийняття на роботу до театру. Нара Леотіївна вже рік працювала там актрисою. З січня 1946 р. М.В. Хомичевського прийняли до театру і він здійснював музичне оформлення п'єс «Під каштанами Праги» та «Коли цвітуть яблуні», які здобули схвальний відгук від композитора Левка Ревуцького. В серпні Микола Васильович залишив театр, а в вересні назавжди покинула сцену його дружина-співачка. Надзвичайно різноманітною була повоєнна діяльність М.В. Хомичевського, адже не вистачало фахівців, особливо чоловіків, багато яких забрала війна. Він водночас працював на багатьох посадах: викладав музику і співи у школах, найдовше працював (10 років) у СШ №7; завідував самодіяльністю у педінституті, керував хором у банку, виступав з лекціями.

В лютому 1947 р. М.В. Хомичевський розпочав працю в Облвідділі мистецтва на посадах інспектора та зав. музично-театральним сектором,, яку обіймав до 1952 р. Авторитет знавця музики, поета-перекладача поступово не тільки повертався до нього, але й зростав. З 1947 р. М.В. Хомичевський – викладач музичного училища ім. В.С. Косенка. У 1951 р. видавництво «Мистецтво» видало написаний ним «Порадник для керівників самодіяльного хору», вийшов у світ переклад «Прометея закутого» Есхіла. Але автор перекладу у передмові не згадувався взагалі. Переклад викликав захоплення академіка І.І. Толстого. Літературну роботу постійно постачав М.В. Хомичевському Максим Рильський. В основному це були переклади поетичних текстів для музичних творів. З такими завданнями він справлявся блискуче («Бал – маскарад» Верді, «Норма» Белліні», «Тангейзер» Вагнера, «Борис Годунов» Мусорського та багато інших).

Настав час, коли письменник та драматург О. Корнійчук розпочав з Борисом Теном переговори відносно перекладу Гомера на українську мову. Він відчував, що робота над Гомером є головною справою життя. І дійсно найважливішою працею протягом 16 років для нього була «Одіссея». Борис Тен перечитав всі переклади поеми на європейські мови, підняв сотні наукових досліджень, присвячених Гомеру. Працював Микола Васильович під кожним словом, над кожним рядком, ретельно виконував щоденну норму по перекладу, яку сам собі встановив – 20 рядків щоденно.

Паралельно працював як викладач латини у 1954–1955 рр. в Житомирському інституті іноземних мов, також викладав у музичному училищі, з 1958 р. працював й у Житомирському культурно-освітньому училищі. Разом з тим, М.В. Хомичевський впроваджував в області активну освітянську й наукову роботу, входив до складу журі обласних оглядів мистецтва, виступав у пресі, їздив районами з лекціями. Перекладацька творчість дала підстави до вступу у Спілку письменників СРСР в 1957 р. Подбав Борис Тен і про розвиток

літератури на Житомирщині: вишукував таланти серед молоді, гуртував та підтримував початківців, закладав основи для майбутнього письменницького осередку в Житомирі. Першим етапом у цьому напрямі було створення і видання збірника молодих талантів. Завдяки Миколі Васильовичу у літературу прийшли багато молоді – серед них Валерій та Анатолій Шевчуки, Валентин Грабовський, Євген Концевич, Володимир Козак та багато інших.

Завершення досконалого перекладу «Одіссеї» дало поетові незаперечні підстави увійти до кола кращих літераторів України. Його добре знали уславлені майстри України, очікували виходу його перекладів. Чотири тисячі примірників розійшлись по світу швидко. Про «українського Гомера» говорили і писали із захватом.

У грудні 1965 р. на адресу Шевченківського комітету з Львівського державного університету було відправлено виписку рішення Вченої Ради і листа з висуванням на премію перекладу «Одіссеї». Кандидатуру Миколи Васильовича підтримувала чи не вся культурна Україна. Але Шевченківську премію надали секретарю Спілки письменників України. М.В. Хомичевський не був для влади «своїм», не забутими були його церковне минуле і два табори.

12 грудня 1967 р. в приміщенні Житомирського педінституту ім. І. Франка відбулись урочистості з нагоди 70-річчя Бориса Тена. 18 грудня цю подію відзначали й у Києві. У «Літературній Україні» були надруковані привітання й стаття Віталія Коротича «Роки і досягнення. Борису Тену – 70».

Щоб не повертатись до питання про Шевченківську премію, влада нагородила Бориса Тена Почесною грамотою Президії Верховної Ради (9 грудня 1968 р.). Видавництво «Дніпро» перевидало «Одіссею», збільшивши другий тираж до 25 тисяч примірників. Але автор вже працював над іншою ідеєю: створенням перекладу «Іліади», твору більш складного. Йому потрібно було перекласти 16 тисяч віршованих рядків, які розподілялись на 24 пісні. Протягом 15 років шанувальники

чекали на появу «Іліади».

Крім цього, Микола Васильович зібрав всі свої сонети, довго працював над ними, переробляв старі, додавав нові, готуючи до друку свій перший оригінальний збірник «Зоряні сади», що вийшов у 1970 р. [6]. Сонети викликали великий інтерес у шанувальників української поезії, читачі відчули руку великого майстра. У 1972 р. в Україні з'явилась особлива премія для перекладачів, яка носила ім'я незабутнього для Миколи Васильовича друга – Максима Рильського. Найповажнішим претендентом на неї був Борис Тен, якому виповнилось 75 років. На здобуття цієї премії М.В. Хомичевського висунула Президія правління Спілки письменників України, Київська та Житомирська організації СП, видавництво «Дніпро», Житомирський будинок народної творчості. Проте, нагорода в черговий раз його оминула.

Сподівання поета на душевний спокій та продовження улюбленої роботи виявились марними. Боляче вдарила по митцеві тяжка втрата: 1 січня 1974 р., після зустрічі нового року, несподівано пішла з життя дружина поета, яка роками була надійним опікуном та охоронцем його праці. Письменник залишився самотнім у цьому світі, він був впевнений, що не доживе до виходу перекладу «Іліади».

Напередодні ювілею українські видання друкували матеріали про Бориса Тена та його перекладацьку діяльність. Відношення було надзвичайно поважним: всі розуміли – це живий класик. У Житомирі надзвичайно урочисто святкувався ювілей поета. Враховуючи переклади з польської поезії А. Міцкевича, Ю. Словацького, Ю. Жулавського та ін., відзначити високою нагородою М.В. Хомичевського вирішила Польща. 24 грудня 1977 р. до Житомира прибула делегація на чолі з генеральним консулом Польської Народної Республіки Л. Томашевським. Цього дня Борисові Тену у приміщенні обкому партії урочисто вручили нагороду: медаль і посвідчення «Заслуженого діяча Культури Польської», цінні подарунки. Як бачимо, польська нагорода випередила вітчизняну. Місцева влада лише

організувала в цей день бенкет на честь Миколи Васильовича у ресторані «Ялинка».

Наступного 1978 р. «Іліада» вийшла у світ накладом 8 тисяч примірників. Шанувальники поезії з багатьох країн вітали Бориса Тена із здійсненням перекладацького подвигу. Наприкінці 1978 р. було вирішено й питання про українську нагороду Миколи Васильовича. Враховуючи, що премію ім. Максима Рильського вже вручили іншій людині, М.В. Хомичевському дали Грамоту Президії Верховної Ради «За заслуги в розвитку радянської літератури». Під час урочистостей Борис Тен читав свої останні оригінальні твори. В них він ніби підсумовував увесь свій творчий шлях.

19 березня 1979 р. поет став лауреатом премії ім. Максима Рильського. Визнання, якого він очікував десятки років, прийшло до нього лише у вісімдесят один. Борис Тен прожив ще майже п'ять років, пртягом яких працював над новими перекладами.

Гомерові «Іліада» та «Одіссея» в українському перекладі Бориса Тена займають почесне місце в національній культурній скарбниці. Переклад двох творів Гомера зроблено однією людиною, що не має аналогів у інших слов'янських народів. Житомирський поет-перекладач Борис Тен блискуче впорався з багатьма труднощами, які виникають при роботі над перекладами з давньогрецької. Йому вдалося майстерно передати стиль поезії Гомера, його метафори, гіперболи, метонімії, епіфори, анафори, алітерації. Неповторної якості відтворені описи з усіма деталями, що засвідчує велику обізнаність перекладача з історією давньої Греції. В перекладах з античних мов рівних Борису Тену немає. Він працював також над «Прометеєм закутим» Есхіла, «Царем Едіпом», «Антігоною» Софокла, «Медеею» Євріпіда, над трьома комедіями Арістофана «Жаби», «Лісістрата», «Хмари», над «Поетикою» Арістотеля. Борис Тен зробив величезний внесок у переклад з латини «Енеїди» Вергілія. Офіційним автором українського перекладу «Енеїди» вважається М. Й. Білик, однак

без втручання Миколи Васильовича (редактора), цей переклад не було би здійснено.

Перекладацька діяльність Бориса Тена не обмежена античними літературами. Він переклав Шекспіра, Ф. Шіллера, Б. Брехта, В. Гюго, твори О. Фредро та Б. Шоу, поезії Й. Гете та Г. Гейне, П. Верлека, Й.-Р. Бехера, Л. Арагона, Е. Верхарна, Ф. В'еле-Гріффена, О. Пушкіна, А. Міцкевича, Ю. Словацького, Р. Тагора та багатьох інших.

Житомирський обласний літературний музей є місцем зберігання технічно-творчої спадщини М.В. Хомичевського (Бориса Тена). Його фонд нараховує 1,5 тисячі книг та журналів з особистої бібліотеки, а також рукописи віршів, поетичних перекладів, численні світлини і особисті речі. Меморіальний фонд М.В. Хомичевського (Бориса Тена) містить усього близько 2 тис. одиниць зберігання.

Микола Васильович пішов з життя 12 березня 1983 р. Його поховали на Корбутівському кладовищі міста, але 1990 р., враховуючи останню волю поета, відбулось перепоховання. З того часу він упокоївся на Смолянському кладовищі, біля церкви, де служив його батько. Поруч з ним могили матері, сина, дружини, інших рідних. Вулиця, на якій він жив, названа вулицею Бориса Тена; на його будинку-меморіальна дошка. Біля ЗОШ №24 встановлено бюст поета. До 100-річчя від дня народження Бориса Тена на Смолянському кладовищі споруджено меморіальний комплекс і встановлено пам'ятник на його могилі роботи скульптора А. Матвієнка. Так увічнено в Житомирі ім'я Бориса Тена, що був і залишається вагомою постаттю української культури ХХ ст., який віддав увесь свій талант її збагаченню, створивши неперевершені переклади Гомера та інших античних авторів, а для рідної Житомирщини заклав основи духовного розвитку краю.

Список використаних джерел та літератури:

1. Блашкевич Л., Кондратюк Р. Протоіерей Хомичевський / Л. Блашкевич, Р. Кондратюк // Кразназавчі нариси «Кожному мила своя сторона» – Ч.2 – К.: СМП «Аверс», 1998. – С. 20-22.

2. Єремєєв В. Борис Тен (Микола Васильович Хомичевський): коротка біографія / Віталій Єремєєв // Видання Житомирського обласного літературного музею, Житомир, 2005. – С. 7.
3. Зленко Г. Малоизвестный Борис Тен / Г. Зленко // Київська старовина – 1993. – № 4. – С. 120-122.
4. Зленко Г. Над безоднею земних страждань / Г. Зленко // Красзнавчі нарисы «Кожному мила своя сторона». Частина друга. – К., 1998. – С. 27.
5. Кордон М. Одісея Бориса Тена (09.12.1897 – 12.03.1983) / М. В. Кордон // Волинські історичні записки : Зб. наук. праць. – 2009. – Т. 2. – С. 217–223.
6. Тен Борис. Зоряні сади. Сонети / Борис Тен // К. : Радянський письменник, 1970. – 104 с.
7. Тен Борис. Таємна сповідь / Борис Тен // Житомирський літературний музей і газета «Житомир» – Житомир, 1997. – 68 с.
8. Тимошенко В. З історії «Просвіти» на Волині в 1917-1922 рр. / В. Тимошенко // Українська національна ідея. – Житомир, 1997, – С. 20.

Eremeev V.V. Mishchuk G.A. MYKOLA KHOMYCHEVSKY: MATERIALS FOR A BIOGRAPHY (TO THE 120TH ANNIVERSARY)

The article covers the life and creative activity of the prominent poet, translator, musicologist, choirmaster, teacher, church leader and statesman Mykola Khomychevsky (Borys Ten), who was closely connected with Ukraine, but received his first high award from Poland. The translator of the Polish poetry was awarded a medal «Honored Worker of Polish Culture».

Mykolay Khomychevsky's personal life, who lived 86 years, was extremely filled up with tumultuous events, meetings with renowned people, the struggle for existence and creative achievements. Khomychevsky repeatedly compared himself with Homer's Odyssey, who was his favorite literary character. The work on Homer has become the main task of the poet's life, which he gave almost 30 years of his life.

Homer's «Iliad» and «Odyssey» in Ukrainian translation by Borys Ten occupy an honorary place in the national cultural treasury. The translation of the two works by Homer was made by one person, and this fact has no parallel in other Slavic cultures. A poet and translator Borys Ten from Zhytomyr brilliantly coped with many difficulties, which arose during the translation process from the ancient Greek. He managed to skillfully convey the style of Homer's poetry. Today Borys Ten is unmatched in translations from the ancient languages.

Keywords: *Mykola Khomychevsky (Borys Ten), poet, translator, musicologist, choirmaster, teacher, church leader of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, Far East, the Union of writers, biographical research.*

**Yeremeev V.V., Mishchuk G.A., MYKOŁA CHOMYCZEWSKIY:
MATERIAŁY DO BIOGRAFII (DO 120 ROCZNICĘ URODZIN)**

Artykuł obejmuje życie i twórczą ścieżkę wybitnego poety, tłumacza, muzykologa, chórmistrza, nauczyciela, lidera kościoła i polityka Mykoły Chomyczewskiego (Borysa Tena), który był ściśle związany z Ukrainą, ale najpierw wysokie wyróżnienie otrzymał z Polski. Osiemdziesięcioletni tłumacz polskiej poezji otrzymał medal «Czczony pracownik kultury polskiej». Artykuł zawiera materiały o innych postaciach ukraińskiej kultury, które skutecznie współpracowali z nim w XX wieku.

Słowa kluczowe: *poeta, tłumacz, Autokefaliczny Kościół, Daleki Wschód, Kijowski Państwowy mobilny teatr robotników rolnych, Związek Literatów, badania biograficzne.*